

9. Konu: Türkiye’de Sosyal Politika

SHB 232 Sosyal Refah Sistemleri ve Sosyal Politika

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR

Türkiye'de Kadın Politikaları

- Türkiye'deki kadın politikaları, "yukarıdan aşağıya" modernleşme ve sonrasındaki neoliberal dönüşüm temalarıyla paralellik göstermektedir. Kadınların toplumsal statüsü ve hakları, sınıfsal dinamikler ve devletin "**paternalist**" (**babacı**) yapısı odağında tartışılabilir.

1. Cumhuriyet'in Erken Dönemi: "Devlet Feminizmi" ve Kamusal Alan

- Türkiye'de kadın hakları, Batı'daki süfraj hareketlerinden farklı olarak, büyük ölçüde devlet eliyle ve bir modernleşme projesinin parçası olarak sunulmuştur.
- Yukarıdan Aşağıya Hak Arayışı: Kadınlara seçme ve seçilme hakkı gibi temel siyasal haklar, toplumsal bir taban hareketinden ziyade, Cumhuriyet ideolojisinin "çağdaşlaşma" hedefi doğrultusunda yukarıdan aşağıya verilmiştir.
- İmtiyazsız ve Sınıfsız Toplum İdeali: Kadınlar, "sınıfsız ve kaynaşmış bir kitle" yaratma idealinin sembolü olarak kamusal alana, eğitime ve çalışma hayatına davet edilmiştir.
- Koruyucu Yasalar: 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile kadınların çalışma hayatında sağlığının korunması, doğum izinleri ve çocuk emzirme hakları gibi ilk düzenlemeler getirilmiştir.

2. Sosyal Devlet Dönemi (1961-1980): Hakların Genişlemesi

- 1961 Anayasası ile başlayan dönemde kadınların sosyal hakları, genel refah devleti politikaları içinde daha kurumsal bir zemine oturmuştur.
- Eğitimde Seferberlik: Kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi, sosyal mobilité ve sınıfsal eşitlik için temel bir araç olarak görülmüştür.
- Çalışma Hayatına Katılım: Sanayileşmenin artmasıyla kadınlar özellikle tekstil ve kamu sektöründe daha görünür hale gelmiş, sendikal haklardan yararlanmaya başlamışlardır. Batı'daki "ücretliler toplumu" modeline benzer şekilde, kamuda çalışan kadınlar için sendikal haklar ve sosyal güvenlik (Emekli Sandığı, SSK) daha ulaşılabilir hale gelmiştir.

3. 1980 Sonrası Neoliberalizm: "Seyirci Devlet" ve Bakım Yüğü

- 1980 sonrası neoliberal politikalar, devletin sosyal korumadan çekilmesine neden olurken, kadın politikalarında da bir eksen kayması yaşanmıştır.
- Sosyal Devletten "Seyirci" Devlete: Devletin sosyal yardımları kısıtlaması, ev içindeki bakım yükünün (çocuk, yaşlı, hasta bakımı) tamamen kadınların omuzlarına kalmasına neden olmuştur.
- Esnekleşme ve Güvencesizlik: Küresel sermaye birikimi sürecinde kadın emeği, "ucuz ve esnek" işgücü olarak görülmeye başlanmıştır. Kayıt dışı sektörde, güvencesiz ve sendikasıız çalışan kadın sayısı artmıştır.
- Ailenin Korunması vs. Birey Hakları: Kadın politikaları "hak temelli" olmaktan çıkıp, kadını ailenin bir parçası olarak gören "muhafazakar-neoliberal" bir senteze evrilmiştir. Bu, "sadaka devleti" kavramıyla örtüşür; yardımlar kadının bireysel güçlenmesinden ziyade, ailenin muhtaçlık durumuna göre kurgulanmıştır.

4. Kentleşme, Göç ve Yoksullaşan Kadınlar

Çifte Mağduriyet: Göçle kente gelen kadınlar, hem sınıfsal yoksulluk hem de toplumsal yalıtılmışlık yaşar. Dil bilmeme ve eğitim eksikliği, bu kadınları kent yaşamından ve üretimden kopararak "ev içi hapse" veya çok düşük ücretli merdiven altı işlere itmektedir.

Geleneksel Baskı: Kırsaldaki dayanışma ağları koptuğunda, kentin "varoşlarında" kadınlar üzerindeki töre ve gelenek baskısı bazen daha da katılaşabilmektedir.

Kültürel Yalıtılmışlık: Göç eden kadınların büyük bir kısmı dil bilmediği ve üretimden koptuğu için kentte izole bir yaşam sürmekte, töre ve gelenek baskısı altında yoksullaşmaktadır.

Eğitimde Cinsiyet Uçurumu: Yoksul ailelerde kız çocuklarının eğitimi hala erkek çocuklarına göre daha çabuk feda edilmektedir; ilköğretimden mezun olan her 100 erkeğe karşılık sadece 85 kız çocuğu bulunmaktadır.

5. Sosyal Hizmetin Kadın Politikalarındaki Rolü: Hak mı, Merhamet mi?

Bu tarihsel ve yapısal tartışmaların odağında sosyal hizmet, kadınlar için kritik bir müdahale alanı oluşturur:

Şiddetle Mücadele: Devletin "seyirci" konumuna geçmesine rağmen, kadına yönelik şiddet gibi kriz alanlarında sosyal hizmetlerin koruyucu ve rehabilite edici işlevi hayati önemdedir.

Savunuculuk: Sosyal hizmet uzmanları, kadını sadece bir "yardım nesnesi" veya "aile üyesi" olarak gören yaklaşıma karşı, kadının özgürleşmesini ve sosyal vatandaşlık haklarını savunmakla yükümlüdür.

Türkiye'de Çocuk Politikaları

- **1. Cumhuriyet'in Erken Dönemi: "Gürbüz Çocuk" İdeali ve Ulus İnşası**
- Türkiye'de çocuk politikaları başlangıçta bir "nüfus ve sağlık" meselesi olarak kurgulanmıştır.
- Vatanın Teminatı Olarak Çocuk: Erken Cumhuriyet döneminde çocuk, yeni kurulan ulusun gelecekteki asker ve işçisi olarak görülmüştür. Bu nedenle çocukların sağlığına ve eğitimine yapılan yatırımlar, bir "ulusal savunma" stratejisi olarak ele alınmıştır.
- Umumi Hıfzısıhha Kanunu (1930): Bu yasa ile 12 yaşından küçük çocukların fabrikalarda ve ağır işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Bu, devletin çocuk emeğini korumaya yönelik ilk radikal ve "yukarıdan aşağıya" müdahalesidir.
- Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal): Özellikle savaş yetimlerinin korunması amacıyla kurulan bu yapı, çocuk hizmetlerinin devletin "paternalist" kanatları altında kurumsallaşmasını sağlamıştır.

2. Sosyal Devlet Dönemi (1961- 1980): Hak Temelli Koruma

- 1961 Anayasası ile çocukların korunması ve eğitimi bir "anayasal hak" olarak tanımlanmış, devlet bu konuda asli sorumlu haline gelmiştir.
- Sosyal Hizmetlerin Profesyonelleşmesi: Sosyal hizmet mesleği bu dönemde kurumsallaşmış; çocuk yurtları ve kreşler birer "yardım" kurumu olmaktan çıkıp profesyonel bakım merkezlerine dönüşmeye başlamıştır.
- Fırsat Eşitliği: Eğitimde fırsat eşitliği vurgusuyla, yoksul çocukların devlet eliyle desteklenmesi sınıfsal hareketliliğin anahtarı olarak görülmüştür.

3. Neoliberal Dönüşüm (1980 Sonrası): "Sokak Çocukları" ve Güvencesizlik

- 1980 sonrası kapitalist birikim ve göç dalgaları, çocukların sosyal konumunu derinden sarsmıştır.
- Kentleşmenin Acı Gerçeği: Hızlı ve kontrolsüz kentleşme sonucu "varoşlarda" yaşayan yoksul ailelerin çocukları, eğitim sisteminden koparak sokaklara itilmiştir. Bu süreçte sadece İstanbul'da binlerce çocuk uçuşu madde bağımlılığı ve suç riskiyle karşı karşıya kalmıştır.
- Eğitimin Piyasalaşması: Devletin eğitim harcamalarından elini çekmesiyle, eğitim sınıfsal bir imtiyaz haline gelmiştir. Yoksul aile çocukları için "başarı", sistemin yapısal engelleri nedeniyle ulaşılamaz bir hedef haline gelmiştir.
- Çocuk İşçiliği: Özellikle kayıt dışı sektörde çalışan çocukların oranı artmış; çocuk emeği "ucuz işgücü" olarak kapitalist piyasada yeniden dolaşıma girmiştir.

4. Güncel Sorun: "Sadaka Devleti" ve Bakım Modelleri

- Son dönemde çocuk politikalarında "kurumsal bakım" yerine "aile odaklı" yaklaşımlar öne çıkmaktadır.
- Ekonomik Destek (SED): Çocukların kurumda kalması yerine aile yanında desteklenmesi amaçlanmaktadır. Ancak bu durum, bazen yoksulluğun çocuk üzerinden yönetildiği bir "sadaka devleti" uygulamasına dönüşme riski taşımaktadır.
- Sosyal Dışlanma: Göçmen çocukları ve suça sürüklenen çocuklar, güncel çocuk politikalarının en kırılgan ve çözüm bekleyen halkalarını oluşturmaktadır.

5. Sosyal Hizmet Uzmanının Çocuk Politikalarındaki Rolü

Savunuculuk: Uzmanlar, çocuğu sadece ailenin bir parçası değil, kendi hakları olan "bağımsız bir birey" olarak savunmalıdır.

Müdahale: Sokak çocukları ve çocuk işçiliği gibi alanlarda, uzmanların sadece vaka yönetimi yapması değil, bu yoksulluğu üreten "yapısal nedenlere" karşı politika savunuculuğu yapması etik bir sorumluluktur.

Türkiye'de Yaşlı ve Engelli Politikaları

- **1. Yaşlılık Politikaları: "Aileden Devlete, Hak'tan Bakıma"**
- Türkiye'de yaşlılık, geleneksel olarak aile içinde çözülen bir meseleyken, demografik dönüşüm ve sosyal devletin zayıflamasıyla bir "sosyal sorun" haline gelmiştir.
- Paternalist Gelenek ve Aile Bakımı: "Güney Avrupa Modeli" uyarınca, Türkiye'de yaşlı bakımı uzun süre devletin değil, ailenin (özellikle kadının) sorumluluğu olarak görülmüştür. Bu durum, devletin yaşlılık alanındaki kurumsal hizmetlerini (huzurevleri vb.) sınırlı tutmasına neden olmuştur.
- Emeklilik Reformları (2008): 2008'deki sosyal güvenlik reformu ile emeklilik yaşının yükseltilmesi ve aylık bağlama oranlarının düşmesi, yaşlıların ekonomik güvencesini sarsmıştır. Bu reformlar sistemi mali olarak sürdürülebilir kılmayı hedeflerken, yaşlı yoksulluğunu artırma riski taşımaktadır.
- Yaşlılığın Piyasalaşması: Devletin kurumsal bakımdan çekilmesiyle birlikte, zengin yaşlılar için "özel huzurevleri ve bakım merkezleri" bir piyasa haline gelmiş; yoksul yaşlılar ise devletin yetersiz yardımlarına veya aile içi bakıma mahkum kalmıştır.
- Sosyal Hizmet Uzmanının Rolü: Uzmanlar, yaşlıyı sadece "bakıma muhtaç bir kişi" olarak değil, "aktif yaşlanma" hakkına sahip bir birey olarak görmeli ve yaşlı dostu sosyal politikalar için savunuculuk yapmalıdır.

2. Engelli Politikaları: "Tıbbi Modelden Sosyal Modele"

- Türkiye'de engellilik politikaları, "merhamet ve sadaka" odaklı bir yapıdan "hak temelli" bir yapıya geçiş mücadelesi vermektedir.
- Sınıfsal Engel: Yoksulluk ve engellilik birbirini besleyen iki unsurdur. Engelli bireylerin eğitime ve istihdama katılamaması, onları "çalışan yoksullar" grubuna bile giremeyen, tamamen sosyal yardımlara bağımlı bir kitle haline getirmektedir.
- Evde Bakım Aylığı ve "Sadaka Devleti" ilişkisi: Engelli bireylerin ailelerine ödenen bakım aylıkları, önemli bir destek olsa da; bu durumun bireyi eve hapseden ve toplumsal hayattan koparan bir yapıya dönüşmesi tartışılmaktadır. "sadaka devleti" eleştirisi burada da karşımıza çıkar: Hizmetin bir "hak" olarak değil, bir "sosyal yardım" olarak sunulması engelliye bağımlı kılar.
- Kayıt Dışı İstihdam ve Engelliler: Engelli bireylerin istihdam kotaları çoğu zaman dolmamakta veya engelliler kayıt dışı, güvencesiz işlerde istihdam edilmektedir. Bu da onları sosyal güvenlik sisteminin dışına itmektedir.
- Erişilebilirlik ve Kentleşme: "çarpık kentleşme", engelli bireylerin kamusal alana çıkışını fiziksel olarak imkansız hale getirmekte, onları mekânsal ve sosyal bir dışlanmaya itmektedir.

?

Türkiye’de
Gençlik
Politikası

Türkiye’de farklı
cinsel
yönelimlere dair
politikalar

Türkiye’de farklı
aile yapılarına
göre politikalar

Aile yılı

Türkiye’nin
istihdam-işsizlik
politikaları

Türkiye’nin
bağımlılıklarla
ilgili politikaları